

INNOVATSION IQTISODIYOTNI SHAKLLANTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR

Xaliqulova Feruza Xayitali qizi
Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti
To‘rtko‘l fakulteti 4-bosqich “Buxgalteriya hisobi va
auditi” 212-guruh talabasi. fxaliqulova@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14195292>

Annotatsiya: Ushbu maqolada Raqamli iqtisodiyotning yangi iqtisodiyotdagi muommolari va imkoniyatlari va shu bilan birgalikda innovatsion iqtisodiyotni shakllantirishda raqamli texnologiyalardan unumli foydalanish va uni amalga oshirish uchun chora-tadbirlarni ko‘rib chiqiladi

Kalit so‘zlar: Innovatsion iqtisodiyot, raqamli iqtisodiyot, ilg‘or texnologiyalar, texnologik rivojlanish, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalar

Kirish

Mamlakatimizda raqamli iqtisodiyotni faol rivojlantirish, barcha tarmoqlar va sohalarda, eng avvalo, davlat boshqaruvi, ta‘lim, sog‘liqni saqlash va qishloq xo‘jaligida zamonaviy axborotkommunikatsiya texnologiyalarni keng joriy etish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Xususan, elektron hukumat tizimini takomillashtirish, dasturiy mahsulotlar va axborot texnologiyalarining mahalliy bozorini yanada rivojlantirish, respublikaning barcha hududlarida IT-parklarni tashkil etish, shuningdek, sohani malakali kadrlar bilan ta‘minlashni ko‘zda tutuvchi 220 dan ortiq ustuvor loyihalarni amalga oshirish boshlangan.

“Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasi (keyingi o‘rinlarda- Strategiya) iqtisodiyot tarmoqlari, ijtimoiy soha va davlat boshqaruvi tizimining jadal raqamli rivojlanishini ta‘minlash, shu jumladan, elektron davlat xizmatlarini ko‘rsatish mexanizmlarini yanada takomillashtirish maqsadida ishlab chiqilgan.

Strategiya O‘zbekiston Respublikasining raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni rivojlantirishning strategik maqsadlari, ustuvor yo‘nalishlari hamda o‘rta va uzoq muddatli istiqbolli vazifalarini belgilaydi, shuningdek, BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari va Elektron hukumatni rivojlantirish reytingida belgilangan ustuvor vazifalardan kelib chiqib, raqamli texnologiyalarni yanada keng joriy etish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.[1]

Adabiyotlar tahlili va metodlar

Innovatsion iqtisodiyotning asosiy omillari bilim, resurslar, inson kapitali, ma‘lumotlar bazalarini o‘z ichiga oladi. Doimiy ravishda innovatsiyalarga bo‘lgan ehtiyoj mahsulotlarni takomillashtirish, yangi texnologiyalarni ishlab chiqish va o‘zlashtirish, tadqiqot va ishlanmalarni amalga oshirish zarurati bilan bog‘liq. Ishlab chiqarishni

“Raqamli iqtisodiyot va sun’iy intellekt texnologiyalarining jamiyat rivojlanishidagi ahamiyati” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya 2024-yil 22-noyabr, Toshkent, O‘zbekiston

rivojlantirishda innovatsion texnologiyalar katta o‘rin tutadi. Texnologik yetakchilik uchun korxonalar quyidagilarni amalga oshirishlari kerak: texnologik rivojlanishdan oldin intensiv tadqiqotlar, intellektual mahsulotlarni yaratish va texnologiyalarni uzatish. Maqolada raqamli texnologiyalar yuqori texnologiyali mahsulotlarning rivojlanishiga ta’sir ko’rsatadigan jarayonlarni muhokama qiladi. Sun’iy intellekt (AI), chuqur tahlil va katta ma’lumotlar (Deep Learning va Big Data) bilan intellektual avtomatlashtirish, chiziqli modellashtirishning yangi vositalari ko’rib chiqiladi. Advanced Analytics (ilg’or tahlilchi) korxonalarga foydali strategik qarorlar qabul qilishda yordam berish uchun katta hajmdagi ma’lumotlar bilan ishlaydi. Ushbu yondashuv mahsulotning zaif tomonlari va o’sish nuqtalarini aniqlash, tendentsiyalarni bashorat qilish va yuzaga kelishi mumkin bo’lgan voqealarni bashorat qilish imkonini beradi. Ilg’or tahliliy tizimlarni to’g’ri joriy etish bozorda tez o’zini oqlash va raqobatdosh ustunlikni ta’minlaydi. Yuqori texnologiyali ishlab chiqarish sohasida tadqiqot va ishlanmalar innovatsiyalarda etakchi rol o’ynaydi. Ilg’or texnologiyalarni tahlil qilish va rivojlantirishni qo’llab-quvvatlash uchun dasturiy mahsulotlar innovatsion jarayonning barcha bosqichlarida qo’llaniladi.[2]

Raqamli texnologiyalar, yuqori darajada avtomatlashtirilgan usullar va kompyuterlashtirilgan tizimlarni o’z ichiga oladi. Bu texnologiyalar O‘zbekiston iqtisodiyoti uchun yangi imkoniyatlar ochiladi, masalan, raqamli moliya, elektron tijorat, ishga qo’yish protsesslarini optimallashtirish va boshqalar. O‘zbekistonning raqamli iqtisodiyot sohasidagi strategiyalari va ularning innovatsiyalar va texnologik rivojlanishlarni mustahkamlash bo’yicha rolini o’rganish uchun quyidagi muhim nuqtalar ko’rsatilishi mumkin:

- strategiyalarning belgilanishi: O‘zbekistonning raqamli iqtisodiyot sohasidagi strategiyalari va ularning innovatsiyalar hamda texnologik rivojlanishlarini mustahkamlashga e’tibor qaratilmoqda.
- innovatsiyalar va texnologik rivojlanishni mustahkamlash: O‘zbekistonning raqamli iqtisodiyot sohasidagi strategiyalari innovatsiyalarni oshirish va texnologik rivojlanishni mustahkamlashga qaratilgan.
- samarali dasturlar va loyihalar: O‘zbekistonning raqamli iqtisodiyot sohasidagi strategiyalari samarali dasturlar va loyihalar asosida amalga oshirilishi talab qilinadi.
- xalqaro hamkorlik va sarmoyalar: O‘zbekistonning raqamli iqtisodiyot sohasidagi strategiyalari va ularning innovatsiyalar va texnologik rivojlanishlarni mustahkamlash bo’yicha xalqaro hamkorlik va sarmoyalarning muhim roli keltiriladi.[3]

Yangi texnologiyalar yaxshi tashkil etilgan xo’jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining ba’zi jihatlariga o’zgartiruvchi ta’sir ko’rsatadi, bu asosan ishlaydigan mexanizmlarni aloqa vositalarini yoki sanoat mashinalarini raqamli yoki raqamli mexanizmlarga almashtirish, shuningdek ularni yanada modernizatsiya qilishdan iborat.

Raqamli iqtisodiyotning o’sishi raqamli va mobil texnologiyalar bilan bevosita bog’liq bo’lgan bir qator bozorlarning o’sishi bilan bog’liq. Texnologiyalar rivojlanishining hozirgi bosqichida va bozorlarning hozirgi holati sharoitida raqamli iqtisodiyotni maqsad sifatida emas, balki iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish vositasi sifatida ko’rib chiqish kerak.

“Raqamli iqtisodiyot va sun’iy intellekt texnologiyalarining jamiyat rivojlanishidagi ahamiyati” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya 2024-yil 22-noyabr, Toshkent, O‘zbekiston

Yaqin yillarda O'zbekiston iqtisodiyoti tub o'zgarishlarga uchradi. Iqtisodiyot ochiq, jadal, innovatsion rivojlanishga aylandi. Biroq, tan olish kerakki, jahon iqtisodiyotining globallasuvi va texnologik taraqqiyot sharoitida O'zbekistonning keyingi iqtisodiy rivojlanishini raqamli iqtisodiyotni rivojlantirmasdan tasavvur qilish qiyin. Afsuski, Respublikada bu sohada ikkita katta muammo mavjud: telekommunikatsiya infratuzilmasi va mutaxassislarning yetishmasligi. Bu Respublikamiz iqtisodiyotining raqamli aylanishiga jiddiy to'sqinlik qilishi va natijada raqamli iqtisodiyot sohasidagi sustlashishi mumkin.[4]

Iqtisodiyotda texnologiya mamlakatlar, mintaqalar va shaxarlarning iqtisodiy o'sishining asosiy omili ekanligi keng e'tirof etilgan. Aslida texnologiyalar ilmiy siyosat, tadqiqot va ishlanmalar, sanoat siyosati va milliy va mintaqaviy rivojlanish siyosatning ko'plab sohalariga muhim ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuningdek ushbu sohalarda individual va ijtimoiy rivojlanishni yanada chuqurroq o'rganish mumkin. Bu esa oliy ta'limda ish o'rinarini yaratish va iqtisodiyotni o'sishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Raqamli iqtisodiyotning afzalliklari, ya'ni raqamli iqtisodiyot ko'plab afzalliklarni beradi. Bu esa uning tez kengayishiga va turli sohalarga ijobiy ta'sir ko'rsatishga yordam beradi:

-ish unumdorligini oshirish korxonalar o'z operatsiyalari va jarayonlarni avtomatlashtirish uchun raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali o'z mahsuldorligi va samaradorligini oshirishi mumkin.

-bulutli hisob-kitoblar va raqamli tizimlar katta jismoniy infratuzilma va kapital xarajatlarga bo'lgan ehtiyojni yo'q qiladi. Bu esa tashkilotlarga kerak bo'lganda miqyosni oshirish va kamaytirish imkonini beradi.

-kengaytirilgan imkoniyatlar onlayn platformalar va texnologiyalar orqali korxonalar global iqtisodiyot va mavjudlikni rivojlantirishi mumkin, shu bilan mijozlar bazasi va bozor imkoniyatlarini kengaytiradi.

-raqamli iqtisodiyot ko'proq ma'lumotlarga ega bo'lib, ular tushunchalar, tendentsiyalar va ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish uchun tahlil qilinishi mumkin bo'lgan katta hajmdagi ma'lumotlarni ishlab chiqaradi. Ko'proq qulaylik iste'molchilar o'z uylarining qulayligidan raqamli tovarlar va xizmatlarni sotib olishlari mumkin.

- mijozlarning tajribasi yaxshilangan korxonalar raqamli kanallar va chatbotlar orqali mijozlarga tezroq va sezgirroq xizmat ko'rsatishi mumkin.[5]

A.A.Kisurkinning tadqiqotida mintaqaning innovatsion rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillarning tasnifi berilgan bo'lib, ular 12 ta blokga bo'lingan ko'p mezonli tasniflash usuli bilan olingan va o'rganish obyektiga ta'sir qilishi bo'yicha ular barcha omillarning ma'lum bir usuliga mansubligiga qarab parchalanishini nazarda tutadi. Muallif mamlakat, mintaq va yoki viloyatning innovatsion rivojlanish darajasini aniqlash imkonini beruvchi 75 ta omilni aniqlagan [6]. Innovatsion rivojlanishning asosiy tasniflash mezonlari va omillari

1-jadvalda keltirilgan.

№	Tavsiflanish mezonlari	Innovatsion rivojlanish omillari
1	Ta'sir qilish darajasi	Makrodarajali, mezodarajali
2	Iqtisodiyot subyektiga munosabati	Tashqi, ichki

“Raqamli iqtisodiyot va sun’iy intellekt texnologiyalarining jamiyat rivojlanishidagi ahamiyati” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya 2024-yil 22-noyabr, Toshkent, O‘zbekiston

3	Faoliyat sharoitlariga munosabati	Subyektiv, obyektiv
4	Ta’sir qilish xarakteri	To‘g‘ridan-to‘g‘ri, bilvosita
5	Ta’sir qilish usuli	Vositali, vositasiz
6	Tarqalish darajasi	Umumiy, maxsus
7	Muhitga munosabat	Talab, taklif
8	Rivojlanishdagi roli	Asosiy, yordamchi
9	Ta’sir etish darajasi	Muhim, ahamiyatsiz
10	Ta’sir etish oqibatlar xarakteri	Ijobiy, salbiy
11	Namoyon bo‘lish chastotasi	Doimiy, o‘zgaruvchan
12	Boshqarish imkoniyatlari	Boshqariluvchi, shartli ravishda boshqariluvchi
13	Amalga oshirish shakli	Moddiy, moddiy emas
14	Nazorat imkoniyatlari	Nazoratli, nazoratsiz
15	Qabul qilinadigan qarorlar	Strategik, taktik
16	Faollik darajasi	Faol, neytral

O‘zbekiston Respublikasining innovatsion tizimi rivojlanishning hozirgi bosqichida tarqoq innovatsion infratuzilmaning mavjudligi, MIT elementlari o‘rtasidagi tarqoqlik va mahalliy ilmiytadqiqot va ishlanmalarni joriy etishning murakkabligi bilan tavsiflanadi. Innovatsion tizimning kuchli va zaif tomonlarini batafsilroq tahlili

2- jadvalda keltirilgan. **SWOT-tahlil**

Kuchli tomonlari	Zaif tomonlar
• Geografik joylashuvi, foydali qazilmalarning mavjudligi. • Arzon ishchi kuchining mavjudligi. Iqtisodiy o‘rta sur’atlari. • Axborot texnologiyalari resurslari.	• Tadbirkorlikning innovatsion faolligining past darajasi. Innovatsion madaniyat. • Davlat, xususiy sektor, universitetlar o‘rtasidagi muvofiqlashtirish va o‘zaro hamkorlikning past darajasi. • Asosiy kapitalning texnologik tuzilmasining eskirganligi. • Venchur moliyalashtiruvining rivojlanmagan bozori.
Imkoniyatlar	Tahdidlar

“Raqamli iqtisodiyot va sun’iy intellekt texnologiyalarining jamiyat rivojlanishidagi ahamiyati” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya 2024-yil 22-noyabr, Toshkent, O‘zbekiston

•Texnologik rivojlanish, texnoparklar yaratilishi. •Raqobatbardosh mahsulotlar yaratish va u bilan yangi bozorlarga chiqish. •Mavjud mahsulotlarni takomillashtirish va Rossiya Federatsiyasi orqali xalqaro savdoga kirish.	• Texnologik qoloqlik. • Davlat aralashuvi tufayli tadbirkorlik faoliyati rag‘batlantirilishining pasayishi. • Maxsus iqtisodiy sharoitlar tufayli innovatsion faollikning pasayishi va yangi bozorlarga kirishning yo‘qligi.
--	---

Shuning uchun innovatsion tizim sohasida quyidagilar maqsadga muvofiqdir:

1. Xususiy sektorda innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish;
2. Xalqaro hamkorlikni mustahkamlash;
3. Texnoparklar, innovatsion markazlarni shakllantirish;
4. Fan, universitetlar va biznes hamkorligini rivojlantirish;
5. Ma’muriy to‘siqlarni bartaraf etish;
6. Tadqiqot va ishlanmalarni biznes jarayonlariga jalb qilish uchun shart-sharoitlar yaratish.[6]

Natijalar

Prezident Shavkat Mirziyoyev 20-dekabr kuni Raqamli texnologiyalar vazirligiga tashrif buyurdi.

Raqamli boshqaruv markazida “O‘zbekiston–2030” strategiyasiga muvofiq amalga oshirilayotgan ishlar taqdimoti o‘tkazildi. Ma’lumki, bu strategiyada mamlakatimizni mintaqaviy “IT-HUB”ga aylantirish maqsadi belgilangan. Bu davlat boshqaruvi va sohalarni raqamlashtirish, aloqa infratuzilmasini yaxshilash, IT ta’limni rivojlantirish kabi ko‘p omillarni talab etadi.

Oxirgi yillarda ushbu yo‘nalishlarda katta o‘zgarishlar bo‘ldi. Axborot texnologiyalari subyektlari uchun yaratilgan sharoitlar va imtiyozlar natijasida bunday korxonalar va ish o‘rinlari soni, xizmatlar eksporti ortib bormoqda. Xususan, 2017-yilda yurtimizda IT kompaniyalar soni

147 ta bo‘lgan bo‘lsa, hozirda 1 ming 600 taga yetgan. Ish o‘rinlari ham qisqa vaqtda 10 baravar ko‘payib, 24 mingtadan oshgan. 2017 yilda 600 ming AQSH dollari bo‘lgan eksport hajmi joriy yil yakuni bilan 300 million dollardan oshishi kutilmoqda.

My.gov.uz yagona portali orqali bugungi kunda 8 milliondan ortiq aholi va tadbirkorlar 570 turdagi onlayn xizmatdan foydalanmoqda.

Ijro intizomi yagona tizimi - ijro.gov.uz orqali davlat idoralari va ularning quyi bo‘g‘inlari xodimlari tomonidan 28 millionta hujjat elektron ayriboshlangan.

Prezidentimiz bu tizim rahbarlarning ongi va mas’uliyatini o‘zgartirganini ta’kidlab, hujjatlar integratsiyasi va sifatini yaxshilash, ijro intizomi nazoratini kuchaytirish bo‘yicha ko‘rsatmalar berdi.

2022-yilda BMTning Elektron hukumat reytingida mamlakatimiz 18 pog‘ona yuqorilab, 69-o‘rinni egalladi. 2030-yilga borib, ushbu reytingda birinchi o‘ttiztalikka kirish bo‘yicha yillik chora-tadbirlar ishlab chiqilgan.[7]

Muhokama

Raqamli texnologiyalar hayotimizga shunchalik singib ketdiki, bugungi kunda nafaqat kundalik faoliyatimiz, balki ijtimoiy-iqtisodiy sohalar rivojini ham ularsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Tabiiyki, boshqa sohalarda bo'lgani singari kabi raqamli texnologiyalarni soliq ma'murchiligida joriy etish ham uning faoliyatini tubdan o'zgartirmoqda. Bu nafaqat soliq to'lovchilar va soliq organlari o'rtasidagi munosabatlar bilan bog'liq bo'lib qolmay, balki deklaratsiyalarni taqdim etishdan tortib, to soliqlarni to'lash va ma'lumotlarni saqlash usullarigacha ham yangilikliklar kirityapti.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar shiddat bilan rivojlanib bormoqda va har bir sohada zamon bilan hamqadam odimlashni taqozo etadi. Masalan, sun'iy intellekt texnologiyasini joriy etish soliq to'lashdan bo'yin tovlash holatlarini aniqlash, firibgarliklarni oldini olish, ma'lumotlarni tahlil qilish va takrorlanuvchi jarayonlarni avtomatlashtirish hamda shaffoflikni oshirishda qo'l kelsa, katta hajmli ma'lumotlar -Big data esa soliq organlariga kelib tushadigan katta hajmdagi ma'lumotlarni saqlash, qayta ishlash, tushumlarni yanada yaxshiroq bashorat qilish hamda to'lovchilar va soliq organlari o'rtasidagi hujjat almashinuvini yaxshilash imkoniyatini beradi

Big Data - salmoqli ma'lumot atamasi kuniga 100 gigabaytdan ko'p ma'lumot tushadigan oqimlarga nisbatan qo'llanib kelingan. Keyinchalik ma'lumotlarning keskin ko'payishi oqibatida bu tushuncha yanada keng qamrov kasb eta boshladi. Ushbu atama odatda terabayt, ekzabayt va petabaytlar darajasidagi katta hajmdagi ma'lumotlarga nisbatan qo'llaniladi.

Bugungi kunda soliqlarni to'lashdan bo'yin tovlash, sohadagi firibgarliklari va ma'lumotlarni saqlash, qayta ishlash, tahlil qilishning hozirgi holatida milliy hamda xalqaro darajada bir muncha muammolar mavjud. Misol uchun, Soliq, Adliya Tarmoqlari (Tax Justice Network) tashkilotining 2020-yilgi hisobotida soliq firibgarligi va soliq to'lashdan bo'yin tovlash natijasida butun dunyo davlatlari yiliga 427 milliard AQSH dollari miqdorida ziyon ko'rishmoqda. Birgina AQSHning o'zi har yili soliq to'lashdan bo'yin tovlash tufayli 188,8 milliard dollar yo'qotadi, Xitoy va Yaponiyaning bu boradagi yillik zararlari tegishli ravishda 66,8 va 46,9 milliard dollarni tashkil etyapti. [8]

Xulosa

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, raqamli iqtisodiyot raqamli texnologiyalar orqali jismoniy shaxslarni, korxonalarni, qurilmalarni, ma'lumotlarni va operatsiyalarni bog'lashdan kelib chiqadigan iqtisodiy faoliyatni anglatadi. Bular orqali internet, mobil texnologiyalar, yirik texnologiyalar bo'ylab amalga oshiriladigan onlayn ulanishlar va operatsiyalarni o'z ichiga oladi. Hozirgi kunda raqamli iqtisodiyot ulanishni yaxshilaydigan, avtomatlashtirishni ta'minlaydigan, ma'lumotlar tahlilini ilgari suruvchi va yangi biznes istiqbollarni yaratuvchi yangi texnologiyalardan foydalanish bilan jadal rivojlanmoqda. Va shuni ham aytib o'tish kerakki, yangi texnologiyalar sayyohlik tajribasini oshirishda toboro muhim ro'l o'ynamoqda va ko'plab turizm sohalari sayyohlar uchun qulaylik yaratib qo'ygan. Misol uchun, sayyohlar tashrifidan buyurishidan oldin o'zlariga qulay va o'zlari xohlagan joylarni platformalarda video va rasmlar orqali ko'rishi

“Raqamli iqtisodiyot va sun’iy intellekt texnologiyalarining jamiyat rivojlanishidagi ahamiyati” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya 2024-yil 22-noyabr, Toshkent, O‘zbekiston

va oldinda joy buyurtma qilishlari mumkin. Bu turistlar uchun qulaylik yaratadi ya’ni vaqtni tejaydi.

Nazarimizda, shu bilan birgalikda, raqamli texnologiyalarning shiddat bilan rivojlanishi va sohaning malakali mutaxasislarga ehtiyojini oshishi oliy ta’lim muassasalarida “Solliq va raqamli texnologiyalar” bo'yicha alohida o'quv yo'nalishini tashkil etilishni taqozo etmoqda. Bu eng avvalo, tizimning salohiyatli kadrlar bilan ta'minlanishiga yanada keng yo'l ochadi.

Manba va foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 05.10.2020 yildagi PF-6079-son
2. Digital and information technologies in Economics and management.
(<https://www.books.google.co.uz>)
3. Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil 2024-yil, iyun (<https://www.e-itt.uz>)
4. Mulaydinov F., & Nishonqulov S., (2021) Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda axborot texnologiyalarning o‘rni-The role of information technologies in the development of the digital economy.
5. Kinza Yasar, Mary K. Pratt. Digital economy
(<https://www.techtarget.com>)
6. “Raqamli iqtisodiyot” ilmiy-elektron jurnali | №1-son | 2022
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti 20.12.2023
8. Jalil Boykalonov. Raqamli texnologiya imkoniyatlari
9. Тураев, Шавкат. "Совершенствование методики расчета налоговой нагрузки." Научные исследования и инновации в индустрии 4.0. 1.1 (2022): 55-62.
10. Бекмуродов, А., Тураев, Ш., Хасанов, Т., & Бозоров, Р. (2022). Социально-экономическое значение бедности и пути ее снижения: передовой зарубежный опыт и национальная практика. in Library, 22(2), 3-13.
11. Тўраев, Шавкат Шухратович. "СОЛИҚ ЮКИГА ОИД ИЛМИЙ ҚАРАШЛАРНИНГ РИВОЖЛАНИШ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ." Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” журналы 4 (2021): 324-335.